

Ta wojna miała być błyskawiczna... Społeczeństwa
a wojna

Bibliografia:

- Źródło: Jan Baszkiewicz, *Francja w Europie*, s. 119–120.

**Ta wojna miała być błyskawiczna... Społeczeństwa
a wojna**

Polegli żołnierze

Źródło: H. D. Girdwood, s. 1915, British Library, domena publiczna.

**Jak błyskawica. Tyle miała trwać wojna, czyli szybko i 'po krzyku'. Nowa broń:
karabiny maszynowe, gazy bojowe sprowadziła żołnierzy do okopów na... długie lata.**

Wprowadzenie

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z fragmentem tekstu. Na jakie etyczne konsekwencje wojny wskazuje autor?

niebieski

Nigdy i nigdzie, nawet w ustabilizowanych demokracjach, wojna (a zwłaszcza połączenie wojen zewnętrznej i domowej) nie sprzyja wolności i prawom jednostek. Zagrożenia wojenne budzą strach obywateli, realny, choć czasem intencjonalnie podgrzewany przez rządy. Ale i rządzący nie są wolni od strachu... Społeczna mobilizacja skłania do ograniczenia lub zawieszenia swobody debaty politycznej, do zacierania granicy między opozycjonistą a zdrajcą i wrogiem. Kwitnie szpiegomania. Następuje brutalizacja polityki, niebezpieczna w obliczu nieuchronnego wzmocnienia władzy wykonawczej. Wojenna konieczność składania, w masowej skali, ofiar z ludzi, pomniejsza w społecznej świadomości wartość ludzkiego życia.

(Jan Baszkiewicz, *Francja w Europie*, str. 119-120)

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Mobilizacja narodów

I wojna światowa była – jak pisze historyk Janusz Żarnowski – pierwszym starciem, w którym walczyły ze sobą całe narody i społeczeństwa, a nie tylko armie, jak w poprzednich wojnach. Była to już pod pewnymi względami **wojna totalna**, w której zaplecze było równie ważne, jak wojsko na froncie. Kiedy liczba ofiar na frontach wojennych zaczęła urastać do monstrualnych rozmiarów, winą za cierpienia wojenne narody zaczęły obarczać... zło tkwiące w ich przeciwnikach. Przekonanie to nakręcało spiralę wrogości i mobilizowało społeczeństwa do dalszego wysiłku.

W pierwszych latach wojny najmocniej wyczerpały swoje siły społeczeństwa francuskie i rosyjskie, ponieważ właśnie na ich barki spadło powstrzymanie niemieckiej maszyny wojennej. Polityka cara i blokada cieśnin czarnomorskich przez Turcję sprawiły, że żołnierzom rosyjskim najszybciej spośród wszystkich armii zaczęło brakować naboju i elementarnego wyposażenia. Morale żołnierzy spadało w zatrważającym tempie. Dla Francuzów niezwykle ciężka okazała się pierwsza połowa roku 1917, gdy państwo dotarło niemal do kresu swoich możliwości gospodarczych. W wyniku wojny bardzo ucierpiała francuska wieś, ogołocona z koni i opuszczona – jak w całej Europie – przez mężczyzn. Jednak atutem Francji były: silna jedność narodowa, wzmocniona pod presją ofensywy Niemców, oraz wielkie zaangażowanie społeczeństwa (kobiet, starców i dzieci) w produkcję broni. Stopniowo jednak rosła niechęć społeczeństwa do wojny. Przykładowo wiosną 1917 roku wiele oddziałów francuskich odmówiło atakowania nieprzyjacielskich pozycji, ale dowództwu udało się to opanować. Także Brytyjczycy w bezpośrednich starciach z Niemcami ponosili ogromne straty. Stopniowo też uzależniali się finansowo od pomocy [Ameryki](#).

Spośród sił państw centralnych armie [włoska](#) i austriacka od początku radziły sobie słabiej niż armia niemiecka. Niemcy swoje spektakularne sukcesy w wojnie – podbicie Rosji, wyczerpanie Francji – osiągnęli bez niczyjej pomocy, ale ogromną cenę za te sukcesy wojenne zapłaciło społeczeństwo niemieckie, uginające się pod autorytarnymi rządami monarchii. [Interwencjonizm](#) państwowy osiągnął tu największe rozmiary, a coraz słabiej kontrolowany dodruk pieniędzy niezwykle osłabił morale społeczeństwa. Żołnierzy skierowano z frontu do produkcji broni, a zaniedbywanie rolnictwa zagroziło Niemcom w 1917 roku niemalże śmiercią głodową. Narody żyjące pod panowaniem monarchii austro-węgierskiej trwały przy niej i były lojalne przez większą część okresu wojennego. Zmieniła to dopiero klęska armii i represje wynikające z podejrzeń o brak lojalności. Po śmierci Franciszka Józefa w 1916 roku, jego następcą [Karol I](#), zdając sobie sprawę z trudności, jakich doświadczała ta wielonarodowa monarchia, próbował tajnych negocjacji pokojowych. Jednak Austro-Węgry były zbyt mocno uzależnione od Niemiec, by wyjść z sojuszu.

Zabici i ranni

W świadomości Europejczyków wrogie narody – szczególnie w miarę przedłużania się działań wojennych – stawały się bytami bez twarzy. W rzeczywistości wojna zderzyła ze sobą społeczeństwa oraz konkretnych ludzi i przyniosła katastrofalne skutki. We wszystkich państwach uczestniczących w wojnie na front powołano łącznie prawie 70 milionów ludzi. Na polach bitew zginęło prawie 9 milionów żołnierzy, a około 20 milionów było rannych. Pobór i straty ludzkie spowodowały kryzys demograficzny, tym bardziej, że zginęli głównie ludzie młodzi. Kolejne miliony zmarły z głodu i wskutek epidemii, ponieważ społeczeństwa były wyniszczone przez nadmierny wysiłek, niedożywienie, wędrówki i udział w walkach. Łącznie Europa w latach 1914–1919 straciła co najmniej 32 miliony ludzi.

Polegli żołnierze

Źródło: H. D. Girdwood, s. 1915, British Library, domena publiczna.

Liczba żołnierzy poległych w I wojnie światowej

Kraj	Zabici i zmarli
Anglia	744 702
Austro-Węgry	1 200 000

Francja	1 327 000
Niemcy	1 808 545
Rosja	1 700 000
Stany Zjednoczone	115 660
Turcja	325 000
Włochy	460 000

Ciekawostka

Cmentarz Tyne Cot

Źródło: Tim Bekaert, 2007, domena publiczna.

Słynny **cmentarz Tyne Cot** – **największa brytyjska nekropolia wojenna na świecie** – jest położony nieopodal wioski Passchendaele (**Belgia**), zmiecionej z powierzchni ziemi wskutek działań wojennych. Mieści groby 11 976 znanych z nazwiska i stopnia żołnierzy Wspólnoty Brytyjskiej. Dla większości uczestników walk, w szczególności Niemców i Francuzów, tworzono raczej zbiorowe mogiły.

Mobilizacja wojenna i straty ludzkie spowodowały:

- spadek urodzeń dzieci,

- zniszczyły związki rodzinne,
- plany życiowe ludzi, na przykład uniemożliwiając im edukację.

Stałym elementem życia codziennego społeczeństw w czasie wojny były:

- śmierć,
- głód,
- migracje,
- przymusowo wykonywana praca w złych warunkach,
- poniewierka.

Jednocześnie jednak migracje wojenne milionów ludzi (żołnierzy w armiach, jeńców, przymusowych robotników, uciekinierów) zmieniły wiedzę Europejczyków o życiu sąsiednich narodów i o świecie.

Ciekawostka

Epidemia grypy hiszpanki 1918-1919

Źródło: Harris & Ewing photographers, domena publiczna.

Najgroźniejsza dla społeczeństw wycieńczonych długoletnią wojną okazała się **epidemia grypy**. Jej przypadki stwierdzono po raz pierwszy w (niebiorącej udziału w wojnie) Hiszpanii, dlatego zaczęto nazywać ją **hiszpanką**. Zabiła ona w latach 1918–1919 więcej osób niż działania wojenne – **pochłonęła 20 milionów ofiar**.

Zmiany społeczne i ideowe

Wojna zmieniła dotychczasowe relacje płci. Pod nieobecność mężczyzn, bardziej z konieczności niż z wyboru, kobiety:

- stały się aktywne we wszystkich sferach życia społecznego,
- podejmowały się utrzymania rodzin,
- na ich barkach spoczywała konieczność wykonywania codziennych obowiązków,
- powszechnie zastępowały nieobecnych mężczyzn w przemyśle, w rolnictwie i w administracji.

Polecenie 1

Na podstawie poniższych fotografii z czasów wojny, opisz realia pracy kobiet w przemyśle. Wymień, które – twoim zdaniem – gałęzie przemysłu były wówczas najważniejsze.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Kobiety pracujące przy wytwarzaniu amunicji

Źródło: Lewis, 1918, Imperial War Museums, domena publiczna.

Kobiety pchające wagon z łuskami do amunicji

Źródło: Lewis, 1918, Imperial War Museums, domena publiczna.

Pracownica wychodząca z lufy

Źródło: Horace Nicholls, 1914, Imperial War Museums, domena publiczna.

Pracownica czyszcząca lufę

Źródło: Horace Nicholls, 1914, Imperial War Museums, domena publiczna.

Pracownica Królewskiej Fabryki

Źródło: Lewis, 1918, Imperial War Museums, domena publiczna.

Kobieta pracująca w fabryce

Źródło: a. nn., 1917, domena publiczna.

Ciekawostka

Kobiety w czasie wojny zażądały prawa do służby wojskowej, co traktowano wówczas jako żądanie rewolucyjne. Jednak już od 1914 roku na froncie służyły

Polki, u boku Józefa Piłsudskiego. Pod koniec wojny służbę wojskową pełnić też mogły niektóre Brytyjki i Rosjanki.

Wojna zmieniła obyczaje. Kobiety:

- zaczęły samodzielnie poruszać się w przestrzeni publicznej,
- zaprzestały używania gorsetów,
- skracaly spódnice do wysokości poniżej kolan,
- zaczęły nosić spodnie, do tej pory zarezerwowane dla mężczyzn,
- najbardziej odważne z nich - strzyć krótko włosy i palić w miejscach publicznych papierosy.

Wzrosła liczba rozwodów. Część przemian obyczajowych okazała się jednak tylko wojennym epizodem. Gdy tylko stało się to możliwe, mężczyźni wrócili do roli głównych żywicieli rodzin, zgodnie z tradycją i naukami kościołów. Pod wpływem doświadczeń wojennych zmieniła się pozycja ludzi młodych w hierarchii społecznej. Już w czasie wojny zajmowali oni w życiu cywilnym i na frontach stanowiska dotąd dla nich całkowicie niedostępne. Zmalał szacunek dla doświadczenia i starości, zastępowany przez rodzący się **kult młodości**, który stanie się cechą szczególną XX wieku.

Wojna zniszczyła tradycyjne struktury społeczeństw europejskich. Współgrały z tym zmiany w życiu politycznym: upadek trzech monarchii zaborczych, opartych na rządach uprzywilejowanych elit. Konserwatystów i liberałów w takim samym stopniu obarczano odpowiedzialnością za hekatombę wojenną. W nowej rzeczywistości nie tylko kobiety, ale też mężczyźni walczący na wojnie chcieli mieć realny wpływ na decyzje państwowe. Jednak wojna, zamiast doprowadzić do rozkwitu demokracji, czego oczekiwano, wzmocniła siły rewolucyjne lewicy i prawicy. Z jednej strony rosła popularność ruchów populistycznych, narodowych i socjalnych, natomiast z drugiej wieloletni pobyt w okopach zrodził braterstwo, które starano się odtworzyć w realiach pokojowych – w taki sposób rodził się ruch kombatantki. Nabierał on znaczenia tym bardziej, że po wojnie społeczeństwa nie umiały zająć się weteranami. Masy rozbitków życiowych z wielką trudnością przyzwyczajały się do życia w pokoju.

Przebudzenie narodowe. Kwestie etniczne

Wojna podsycała ambicje i konflikty narodowe. W Europie Środkowo-Wschodniej o zjednoczenie, samodzielność polityczną lub własną państwowość walczyli:

- Polacy,
- Czesi,
- Słowacy,
- Ukraińcy,
- narody bałtyckie,
- Chorwaci,
- Słoweńcy.

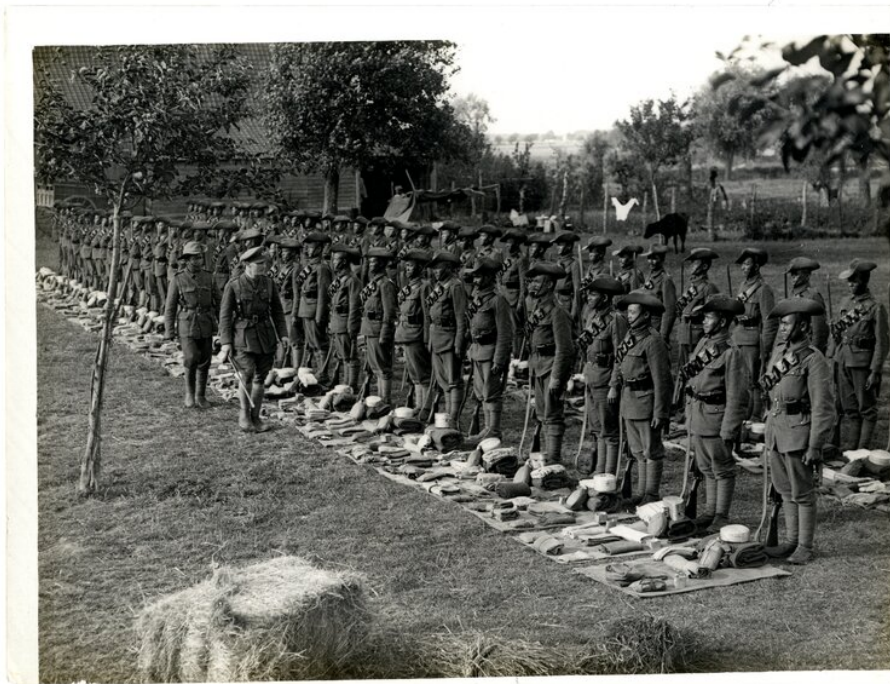
Na zachodzie Europy doszło do trwałego zaognienia kwestii irlandzkiej. Ormianie, zamieszkujący wschodnie rubieże Turcji, chcieli oderwać się i w ramach Rosji stworzyć autonomiczne państwo. Zakończyło się to jednak masowymi czystkami przeprowadzonymi przez Turków, zgładzono wówczas (często w niezwykle okrutny sposób) około miliona osób pochodzenia ormiańskiego. Stało się to przy milczącym poparciu Niemców, a także przy całkowitej obojętności Europy i Ameryki. Pogromy dotknęły także mieszkających w Turcji Żydów i Greków.

Wojna wpłynęła emancypująco na ludność zamieszkałą w koloniach. Nasiliły się dyplomatyczne działania syjonistów w Europie i Ameryce na rzecz powstania żydowskiego państwa w Palestynie, ze stolicą w Jerozolimie, należącej wówczas do Turcji. Równocześnie uaktywniły się idee narodowej odrębności wspólnot arabskich na Bliskim Wschodzie, co przejawiało się podczas antytureckich powstań Arabów. Działania podejmowane w czasie wojny w celu stworzenia własnej państwowości zbliżyły do siebie Żydów i Arabów. Często wyrażali oni wzajemne poparcie dla swoich celów. Jednak w planach ententy obszary Bliskiego Wschodu po upadku Turcji miały stać się kondominium francusko-brytyjskim.

Ponieważ działania wojenne toczyły się w koloniach:

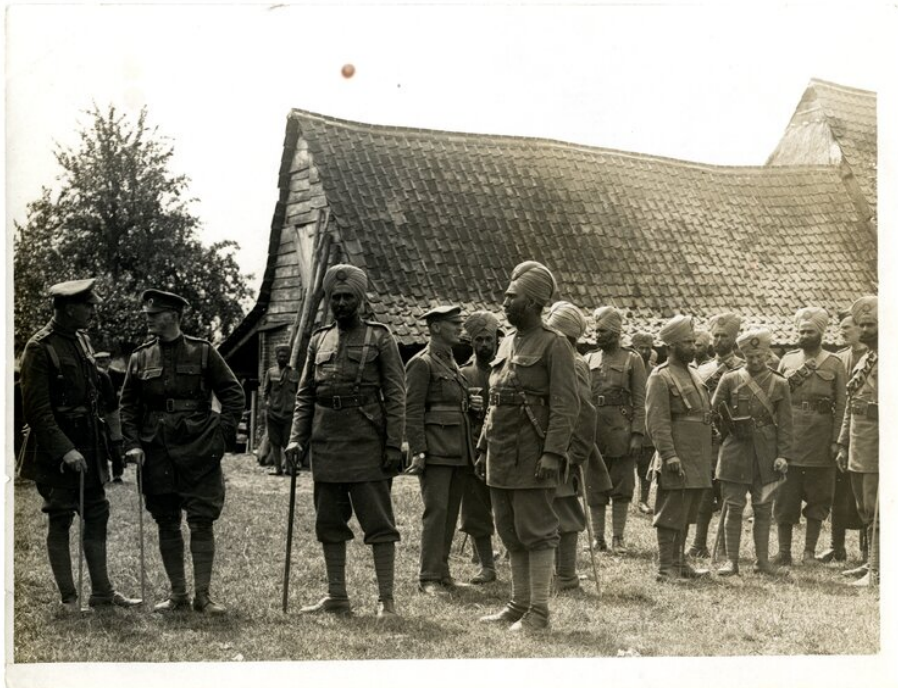
- niemieckich,
- francuskich,
- brytyjskich,
- włoskich,

ze względu na surowce i zasoby siły roboczej stopniowo wzrosło znaczenie Afryki. Na potrzeby wojny zabierano z nich siłę roboczą i żywność, a część ludności zmobilizowano do wojsk kolonialnych. Dochodziło więc do bratobójczych walk plemiennych między Afrykanami, zaangażowanymi po różnych stronach konfliktu.

Gurkhowie we Flandrii

Źródło: Charles Hilton De Witt Girdwood, British Library, domena publiczna.

Sikhowie we Francji

Źródło: Charles Hilton De Witt Girdwood, 1915, British Library, domena publiczna.

Brytyjscy i indyjscy funkcjonariusze

Źródło: Charles Hilton De Witt Girdwood, 1915, British Library, domena publiczna.

Polecenie 2

Wymień nazwy kolonii, z których pochodzą żołnierze uwiecznieni na powyższych zdjęciach.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Zamiast podsumowania

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R1a9k6pVXX8y6>

Prof. dr hab. Andrzej Chwalba opowiada o społeczeństwach w czasie wojny

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nagranie video. Na początku wyświetla się plansza z tytułem „Społeczeństwa w trakcie wojny”. Następnie pojawia się prof. dr hab. Andrzej Chwalba z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Mężczyzna o siwych włosach, w ciemnych okularach siedzi na kanapie w przyciemnionym pokoju. W tle fragment dużego lustro i lampa. Film kończy się planszą z napisami: wystąpił prof. dr hab. Andrzej Chwalba, scenariusz i realizacja Contentplus.pl, na zlecenie Uniwersytetu Wrocławskiego, w ramach projektu "E-podręczniki do kształcenia ogólnego".

Ćwiczenie 2

Wysłuchaj powyższego wykładu i wypisz skutków społeczne I wojny światowej. Wymień je w punktach.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.